

РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

СЕРТИФІКАЦІЯ ПЛЯЖНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗА ПРОГРАМОЮ BLUE FLAG

CERTIFICATION OF THE BEACH RECREATION FACILITIES ACCORDING TO THE BLUE FLAG PROGRAM

УДК 006.83:379.846

<https://doi.org/10.32843/infrastruct39-46>

Ковалевська І.М.

к.е.н., старший викладач
кафедри екологічної безпеки
та економіки природокористування
Житомирський національний
агроекологічний університет

Тарасова В.В.

д.е.н., професор,
професор кафедри туризму
Житомирський національний
агроекологічний університет

Kovalevska Iryna

Zhytomyr National Agroecological University

Tarasova Valentine

Zhytomyr National Agroecological University

У статті розглянуто питання запровадження екологічної сертифікації на прикладі міжнародної програми «Блакитний прапор» (Blue Flag). Розглянуто перспективу сертифікації пляжного рекреаційного господарства у світі та в Україні за цією міжнародною системою. Метою програми Blue Flag є забезпечення сталого розвитку пляжів і яхтенно-катерних стоянок за допомогою впровадження строгих критеріїв, які стосуються якості води, екологічної освіти та інформації, екологічного менеджменту, безпеки та інших послуг. Представлено динаміку участі країн світу у програмі Blue Flag. Розглянуто основні аспекти даної сертифікаційної програми. Надано розподіл держав світу на групи за загальною кількістю отриманих блакитних прапорів. Проаналізовано отримання нагород країнами світу в 2019 р. та визначено місце України у цьому списку. Наочно відображено кількість пляжів держав світу з малою кількістю блакитних прапорів, що отримані в 2019 р.

Ключові слова: екологізація соціально-економічного розвитку, сертифікація, добровільна екологічна сертифікація, рекреаційне господарство, екологічний менеджмент, сертифікат Blue Flag.

В статье рассмотрены вопросы внедрения экологической сертификации на при-

мере международной программы «Голубой флаг» (Blue Flag). Рассмотрена перспектива сертификации пляжного рекреационного хозяйства в мире и в Украине по этой международной системе. Целью программы Blue Flag является обеспечение устойчивого развития пляжей и яхтенно-катерных стоянок с помощью внедрения строгих критериев, касающихся качества воды, экологического образования и информации, экологического менеджмента, безопасности и других услуг. Представлена динамика участия стран мира в программе Blue Flag. Рассмотрены основные аспекты данной сертификационной программы. Представлено распределение государств мира на группы по общему количеству полученных голубых флагов. Проанализировано получение наград странами мира в 2019 г. и опередено место Украины в этом списке. Наглядно отражено количество пляжей государств мира с малым количеством голубых флагов, полученных в 2019 г.

Ключевые слова: экологизация социально-экономического развития, сертификация, добровольная экологическая сертификация, рекреационное хозяйство, экологический менеджмент, сертификат Blue Flag.

The article presents an introduction to ecological certification on the example of the international program «Blue Flag». The perspective of certification of beach recreational facilities in the world and in Ukraine under this international system is considered. «Blue Flag» – is an ecological certificate, which is issued for beaches and marinas in Europe, Africa, the Caribbean, and also – in New Zealand, Canada on the basis of a decision of an independent International Jury on their compliance with the requirements of the Blue Flag Program criteria. The purpose of the Blue Flag Program is ensuring the sustainable development of beaches and yacht-boat moorings through the introduction of strict criteria, related to water quality, environmental education and information, environmental management, security and other services. The program has two sides: environmental education and increasing tourist attractions, because its implementation not only provides educational work with holidaymakers, but also better environmental safety and swimming safety of vacationers and creation of necessary sanitary infrastructure are assured. The scope of implementation of the program is considered an indicator of sustainable development of the region and leads to increase of image attractiveness of the whole region as a whole. Obtaining an eco-label «Blue Flag» is especially important in times of a crisis, because there is a possibility for a tourist (all other things being equal) to choose places of rest that guarantee safety, environmental friendliness and comfort; for the tourist enterprise – the possibility of attracting sponsors, obtaining additional bonuses while conduction advertising campaigns. The article presents the dynamics of participation of the world countries in the program «Blue Flag». The main aspects of this certification program are also discussed. The distribution of the countries of the world into groups according to the total number of blue flags is provided. Receiving of the 2019 awards of worlds countries is analyzed and Ukraine's place in this list is indicated. The number of beaches in the world with a small number of blue flags for those who received the Blue Flag eco-label in 2019 is clearly illustrated.

Key words: ecologization of socio-economic development, certification, voluntary environmental certification, recreation facilities, environmental management, Blue Flag certificate.

Постановка проблеми. Туризм у сучасних умовах є однією з провідних галузей, що динамічно розвивається. За даними Всесвітньої туристської організації (UNWTO), туризм займає четверте місце у світовому експорті товарів і послуг, а за прибутковістю – третє місце після нафтовидобувної промисловості та автомобілебудування [6]. Туризм надає потужний вплив на зайнятість населення, є

активним джерелом надходжень іноземної валюти і впливає на платіжний баланс країни.

Будучи однією з пріоритетних галузей економіки держави, туризм може стати високорентабельною галуззю за умови його конкурентоспроможності та якісного обслуговування відповідно до міжнародних стандартів. Згідно з даними Всесвітньої туристської організації, на кожне робоче місце

у сфері туризму припадає від п'яти до дев'яти робочих місць, які з'являються в інших галузях, де туризм прямо й побічно впливає на розвиток економіки держави [6]. Отже, у туристичному бізнесі ефект мультиплікатора більш потужний, ніж в інших галузях економіки.

Сталий розвиток туризму залежить від вирішення низки не тільки економічних і соціальних проблем, а й обліку екологічного чинника під час реалізації стратегії економічного розвитку територій. На його розвиток впливають багато чинників: демографічні, природно-географічні, соціально-економічні, історичні та ін. Загальний позитивний баланс екологічних, соціально-культурних та економічних впливів на туризм забезпечує стійкість його розвитку, а також позитивний вплив відвідувачів один на одного. Ті види туристичної діяльності, які мають найбільш високий сумарний позитивний ефект із погляду екології, економіки і соціального розвитку, є більш стійкими [6].

Дбайливе ставлення до природи і навколишнього середовища є одним із привабливих елементів туризму та подорожей. Нині можливість інтеграції України у світовий економічний простір не уявляється реальною без екологізації соціально-економічного розвитку країни.

У системі сучасних пріоритетів включення України в систему міжнародного поділу праці особливе місце відводиться розвитку туризму і рекреації, у тому числі пляжної. Освоєння, використання й охорона рекреаційних ресурсів в Україні визначається національною екологічною політикою. Правову базу для регулювання рекреаційного природокористування формує низка національних екологічних законів, загальнодержавних і регіональних постанов, положень та інструкцій [5].

Сформований механізм регулювання природокористування не може вважатися ефективним і забезпечити високу ступінь охорони природних ресурсів, у тому числі у сфері рекреаційного господарства.

На нашу думку, з огляду на міжнародну практику, ефективним уявляється розвиток системи ринкових інструментів регулювання, включаючи особливості, порядок добровільної екологічної сертифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням екологічної сертифікації та формування основ екологічної політики присвячено багато робіт провідних українських учених і фахівців. У роботах О.Ф. Балацького, І.К. Бистрякова, Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної, Є.Г. Гордійчук, Л.Г. Мельника, Е.В. Мішеніна, Ю.М. Саталкіна, П.М. Скрипчук, В.Н. Степанова, Е.В. Степанової, С.К. Харічкова, М.А. Хвесика, В.Я. Шевчук та ін. неодноразово підкреслювалося значення екологічної сертифікації для екологізації соціально-економічного розвитку, включаючи розвиток

екологічного менеджменту, маркетингу, аудиту, стандартів ресурсів і територій.

Постановка завдання. Метою даної роботи є обґрунтування об'єктивної необхідності впровадження і застосування системи добровільної екологічної сертифікації у сфері рекреаційного природокористування. Ставиться завдання розглянути організаційні аспекти міжнародної програми Blue Flag («Блакитний прапор») і перспективи розвитку системи добровільної екологічної сертифікації пляжного рекреаційного господарства України за цією системою. Також обґрунтовується необхідність забезпечення державної підтримки і стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, організацій, які проявляють зацікавленість у проведенні добровільної екологічної сертифікації пляжів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з доповіддю Всесвітньої туристської організації Climate Change and Tourism, сьогодні у світі діє понад 60 міжнародних програм, спрямованих на створення і підтвердження стандартів у сфері екосертифікації, при цьому на кожну програму припадає в середньому близько 50 сертифікованих компаній у галузі туризму. Всього ж у світі існує понад 100 екологічних лейблів і нагород для об'єктів туризму, екотуризму та сфери гостинності.

Для більшості країн Європи відправним пунктом на шляху становлення національної екологічної політики стала Стокгольмська конференція ООН із навколишнього природного середовища у 1972 р. Серед ключових елементів формування нормативної бази в Європі можна віднести директиви, а також екологічні плани дій ЄС, перший з яких був прийнятий у 1973 р. Поступово накопичений досвід у реалізації екологічної політики показав, що для досягнення цілей сталого розвитку в екологічне регулювання необхідно вводити елементи економічних механізмів екологічної політики.

У 1992 р. на основі Директиви 92/880/ЄС «Про екологічні знаки», британського стандарту BS 7750 «Система екологічного управління», міжнародних стандартів ISO/TC 207 «Управління навколишнім природним середовищем» у світі стартувала **система екологічної сертифікації**.

Що ж таке екологічна сертифікація? Екологічна сертифікація – це система екомаркування для туристичних закладів, що має за мету сприяти зменшенню тиску на природне середовище від експлуатації туристичних об'єктів шляхом відзначення, популяризації та стимулювання розвитку корисних ініціатив й екологічно дружніх методів управління туристичною індустрією [7].

Екологічний сертифікат туристичного бізнесу – це: – *диплом/відзнака*, що надається туристичним компаніям: готелям, центрам відпочинку, кемпінгам, санаторіям та будинкам відпочинку, закладам

дозвілля та ресторонам, місцям відпочинку на воді (морським, озерним та річковим пляжам, водним акваторіям, причалам);

– *торговельний знак* для відзначення туристичних товарів, які відповідають принципам сталого розвитку туризму.

Метою сертифікації є зміна практики й поведінки в усіх сферах туризму, включаючи підприємства, споживачів і місцеві спільноти, та залучення їх до сучасного процесу підвищення відповідальності по відношенню до їхнього власного й нашого спільного довкілля.

Застосування системи екологічної сертифікації є економічно доцільним: не вимагаючи суттєвих затрат, вона сприяє значній економії витрат на ресурси, які дорожчають, особливо на електроенергію та тепло. Нескладні заходи з енергетичного менеджменту на малих підприємствах, згідно з досвідом наших пілотних проєктів, можуть давати близько половини економії витрат на електроенергію та тепло. З маркетингового погляду такі підприємства підкреслюють свій екологічний імідж та вирізняються на загальному тлі.

Екологічна сертифікація покликана пропагувати *принципи екологічно відповідального туризму*. Приєднуючись до цієї системи, підприємства та заклади, що працюють у сфері туризму, отримують конкурентні переваги на туристичному ринку, який розвивається, та мають можливість більш інтенсивно розширювати свою діяльність.

За статистикою близько 40% туристів, вибираючи місце для відпочинку, звертають увагу на екологічний сертифікат. Система допомагає пропагувати та надавати знання широким верствам населення з відповідального природокористування, адже туризм є одним із найбільш публічних секторів бізнесу, отже, здатний впливати на свідомість широких верств населення, транслювати знання, підвищувати рівень обізнаності в суспільстві, передусім власним прикладом сталого способу споживання ресурсів, виробництва продукції та послуг [7].

Система екологічної сертифікації є чутливою до навколишнього середовища, до природних та культурних цінностей. Комплексні вимоги, що лежать в основі критеріїв сертифікації, включають вимоги до екологічного менеджменту, технічних заходів та системи зв'язків із громадськістю. Критерії для сертифікації базуються на принципах сталого розвитку туризму:

- стимулювання місцевого розвитку;
- збереження природної та культурної спадщини;
- просвітництва громадськості та туристів.

Ця система сертифікації підприємств туристичного бізнесу базується на міжнародно прийнятих стандартах і має структуру, що відповідає практиці діючих міжнародних систем сертифікації.

Водночас вона адаптована до наших реалій, потреб та можливостей.

Розглянемо запровадження екологічної сертифікації на прикладі міжнародної програми «Блакитний прапор» (Blue Flag) [1].

«Блакитний прапор» – екологічний сертифікат, який видається пляжам і маринам країн Європи, Африки, Карибських островів, а також Нової Зеландії, Канади на підставі рішення незалежного міжнародного журі про їх відповідність вимогам критеріїв Програми Blue Flag. Для участі в Програмі необхідні бажання пляжів або марин і наявність національного координатора (громадської організації, яка є членом Міжнародної організації екологічної освіти FEE – Foundation for Environmental Education). FEE є міжнародним координатором Програми Blue Flag [2].

Рис. 1. Знак екологічного маркування Blue Flag

Метою програми Blue Flag є забезпечення сталого розвитку пляжів і яхтенно-катерних стоянок за допомогою впровадження строгих критеріїв, які стосуються якості води, екологічної освіти та інформації, екологічного менеджменту, безпеки та інших послуг.

Програма Blue Flag була заснована в 1985 р. у Франції, а в 1987 р. стала європейською програмою. У 1987 р. в програмі брало участь 10 країн (452 пляжів і марин отримали Blue Flag). У 2003 р. програма стала міжнародною. Динаміку участі країн світу у програмі наведено на рис. 2.

Якщо проаналізувати дані рис. 2, то можемо побачити, що з 2003 до 2019 р. кількість отриманих екологічних знаків маркування Blue Flag зросла з 3 000 до 4 500. Це є свідченням того, що з кожним роком усе більше країн приєднуються до цієї Програми високими темпами, а кількість отриманих знаків Blue Flag розвивається за законом параболі другого ступеня. Оскільки цей закон розвитку має високу ступінь надійності (коефіцієнт детермінації – $R^2=0,970$), то є можливість прогнозувати на наступні чотири роки (2020–2023) збереження цих тенденцій.

Згідно з вимогами Програми, пляж повинен відповідати стандартам за 32-ма критеріями, а вимоги, що лежать в основі даної сертифікаційної програми, включати в себе чотири аспекти: екологічну

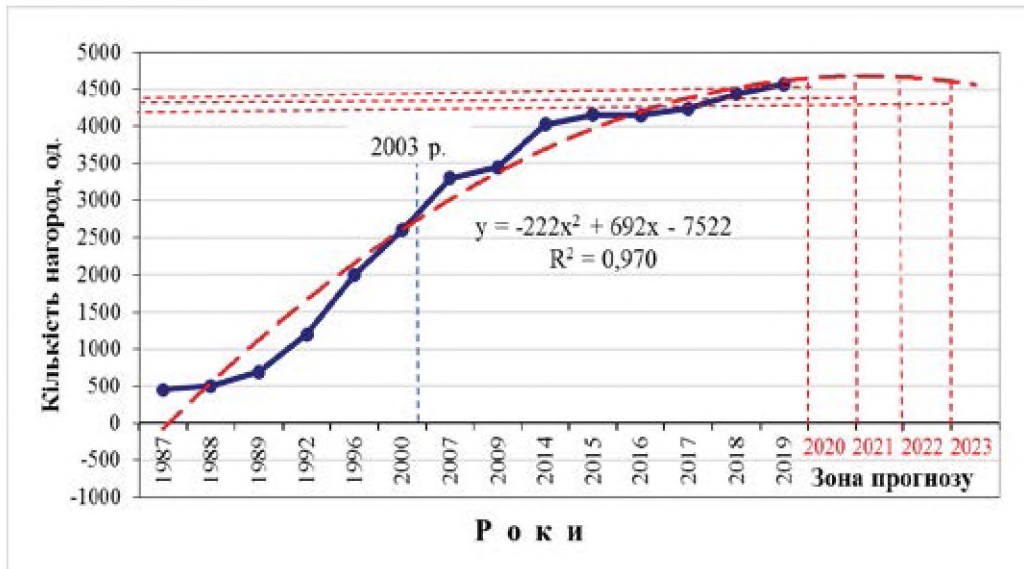

Рис. 2. Кількість отриманих екознаків Blue Flag у світі

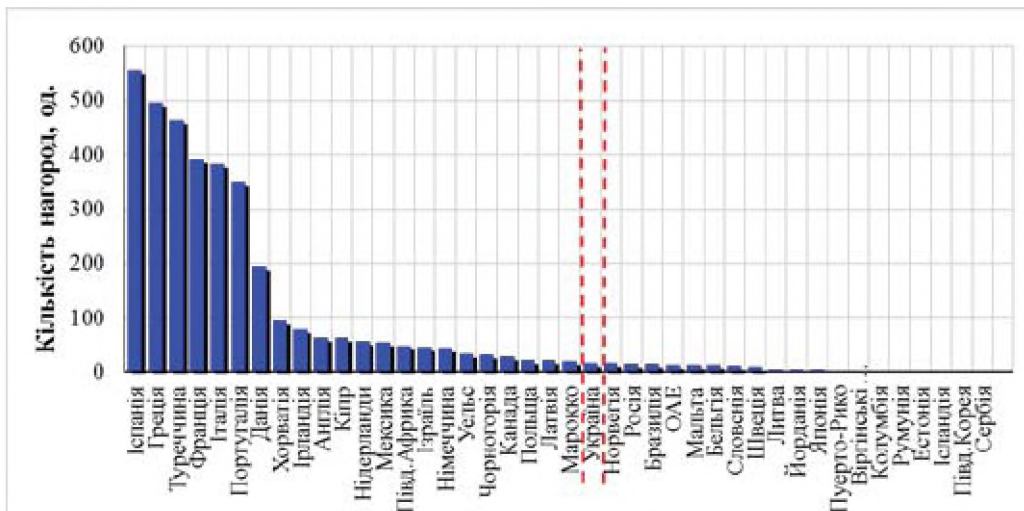

Рис. 3. Кількість отриманих державами світу екознаків Blue Flag у 2019 р.

освіту та інформування; якість води; екологічний менеджмент; засоби безпеки і послуг [2].

Критерії екологічної освіти та інформування включають у себе необхідність звертати увагу громадськості на чистоту пляжу, інформувати населення про особливо чутливі області прибережної зони з метою їх охорони, включаючи інформацію про об'єкти флори і фауни, про правила поведінки на пляжі, про програму Blue Flag, а також про правила отримання пляжем «Блакитного прапора». Це одна з найбільш складних груп критеріїв, тому що вона включає у себе безпосередню освітню роботу не тільки з підвищення рівня екологічної свідомості, а й щодо підвищення загального культурного рівня широких верств населення.

Критерії якості води вимагають відповідності якості води в зонах рекреації міжнародним і національним вимогам і стандартам.

Критерії екологічного менеджменту передбачають наявність плану землекористування і стратегічного плану розвитку прибережної зони, а також уведення роздільного збору сміття, щоденне очищення пляжів під час сезону, відсутність на території пляжу транспорту та ін.

Критерії безпеки і послуг включають обладнання пляжів рятувальними вишками, інвентарем, наявність сертифікованих рятувальників і медпункту, доступність питної води і телефону, а також наявність спеціальних пристосувань для осіб із фізичними вадами та ін. [2].

У 2019 р. в 51 країні світу сертифікатом відзначено 4 380 об'єктів (пляжі, пристані, човни), серед них і Україна, яка представлена Національним оператором Програми Blue Flag – громадською організацією «Екологічна ініціатива» [3] (рис. 3).

Розподіл держав світу на групи за загальною кількістю отриманих блакитних прапорів наведено в табл. 1.

Переможцем за кількістю чистих пляжів у 2019 р. стала Іспанія [3]. Нагороду за чистоту морської води й інфраструктуру, відповідну екологічним та іншим вимогам, отримали 566 пляжів Іспанії (рис. 4).

Майже кожен п'ятий іспанський пляж відповідає найвищим критеріям якості. Із них 135 пляжів, позначених Blue Flag, розташовані у Валенсії, 97 – у Каталонії, 79 – в Андалусії, 44 – на Балеарських островах і 43 – на Канарських островах.

Другу позицію у світовому рейтингу BlueFlag займає Греція (515 пляжів). Найчистіші пляжі в країні знаходяться в Халкідікі (92 «блакитних прапори»), а також на островах Родос, Крит і Корфу.

На третьому місці в списку країн із найбільшою кількістю «блакитних прапорів» знаходиться Туреччина. Blue Flag у Туреччині отримали 463 пляжі, здебільшого розташовані в курортному

регіоні Анталья (202 пляжі), провінції Мугла (102) та Ізмірі (49).

У Франції, яка у цьому році посіла четверте місце, найбільше відзначених «блакитним прапором» пляжів у регіоні Прованс-Альпи-Лазурний берег (58). На другому місці – Окситанія з 53 пляжами. За Францією йдуть Італія і Португалія. В Італії за кількістю чистих пляжів традиційно лідирує Лігурія (30), далі йдуть Тоскана (19) і Кампанія (17).

Україна серед багатьох країн знаходиться не в першій, але і не в останній групі (табл. 1) й займає далеко не останнє місце, про що свідчать дані табл. 2.

Наочне відображення кількості пляжів країн із малою кількістю блакитних прапорів, що отримали екознак у 2019 р., проілюстровано рис. 5.

Серед названих країн Україна займає п'яте місце. У 2019 р. 16 пляжів із чотирьох областей України прийняли участь у міжнародній програмі «Блакитний прапор» та отримали екологічний сертифікат відповідності критеріям програми. Цю престижну відзнаку отримали вісім пляжів Києва та

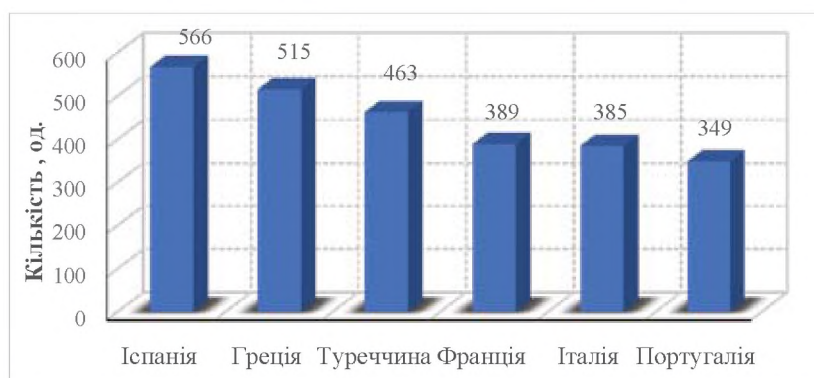

Рис. 4. Кількість пляжів держав-лідерів, що отримали екознак Blue Flag у 2019 р.

Таблиця 1

Розподіл держав світу на групи за загальною кількістю отриманих блакитних прапорів, од.

Держави світу, що мають блакитні прапори	Групи держав за кількістю блакитних прапорів	Кількість держав у групі	Кількість блакитних прапорів, що мають:			
			пляжі	пристані	човни	всього
Іспанія, Франція, Туреччина, Греція, Італія, Португалія, Данія.	300-800	7	2352	295	15	3100
Нідерланди, Німеччина, Хорватія.	100-300	3	199	238	0	437
Ірландія, Південна Африка, Англія, Кіпр.	50-100	4	247	14	12	273
Уельс, Ізраїль, Польща, Ісландія, Канада, Туніс, ОАЕ, Норвегія, Швеція, Мексика, Домініканська Республіка, Бельгія, Марокко.	20-50	13	188	29	32	249
Словенія, Латвія, Чорногорія, Панама, Коста-Ріка, Україна, Індія, Північна Ірландія, Болгарія, Бразилія, Пуерто-Ріко.	10-20	11	227	40	9	276
Мальта, Американські Віргінські Острови, Йорданія, Румунія, Нова Зеландія, Сербія, Литва, Багам. Острови, Японія, Естонія, Тринідад, С. Мартен, Шотландія.	< 10	13	37	7	1	45
Разом		51	3250	623	69	4380

Київської області: пляжі «Венеція», «Молодіжний», «Дитячий», OlmesaBeach та «Золотий» у Гідропарку, пляж «Веселка» на Микільській слобідці, пляж «Галера» у Галерній затоці та пляж «Пуща-Водиця». В Одеській області сертифіковано шість пляжів: Zanzibar та SanDali на Фонтанці, комплекси «Причал № 1» та Caletón, Центральний міський пляж Чорноморська та пляж готеля RutaFamily у селищі Затока. Крім того, «Блакитний прапор» мають готельний комплекс Good Zone поблизу Дніпра та Масандрівський пляж у Ялті. Потрібно відзначити, що це величезне досягнення, адже у світі багато держав, які отримали всього по одному блакитному прапору.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, можемо зробити висновки:

1. Оскільки під час втілення програми BlueFlag проводиться виховна та освітня робота з відпочивальниками та гарантуються екологічна безпека,

безпека плавання відпочивальників, створення необхідної санітарної інфраструктури, програма сприяє екологічному вихованню та збільшенню туристичної привабливості. Також реалізація програми призводить до підвищення іміджевої привабливості всього регіону в цілому.

2. Оскільки об'єкти, що отримали Blue Flag, вносяться в лист Міжнародної туристичної організації як рекомендовані для відвідування, то це підвищує конкурентоспроможність пляжів і готелів. Також це є певним сигналом туристам щодо відвідування того чи іншого пляжу, готелю, міста.

3. Важливо отримати екознак «Blue Flag» підприємствами, оскільки для них з'являється можливість залучення спонсорів, одержання додаткових бонусів під час проведення рекламних кампаній, а для туристів існує можливість вибирати місця відпочинку, що гарантують безпеку, екологічну чистоту і комфорт.

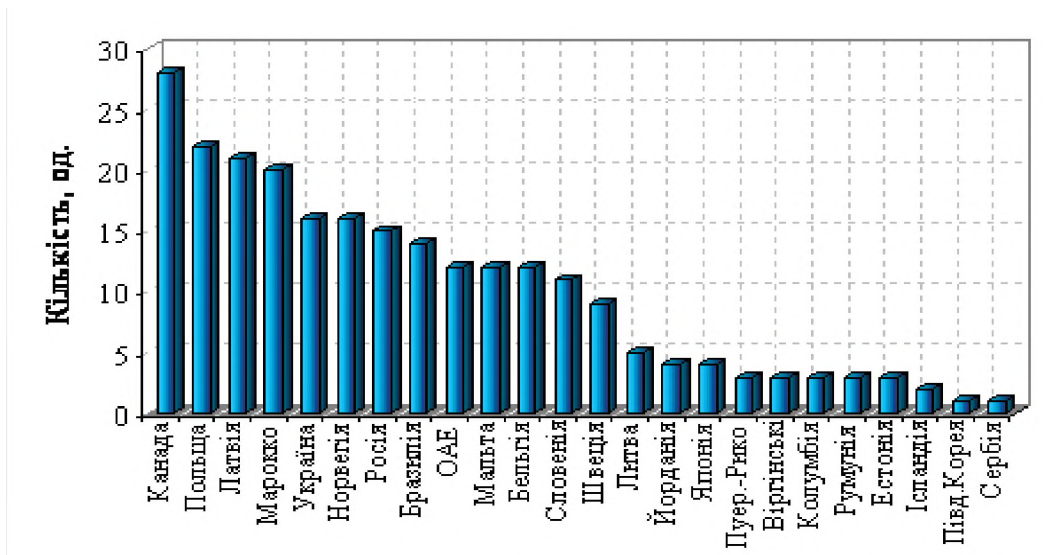

Рис. 5. Кількість пляжів країн, що отримали екознак Blue Flag у 2019 р.

Таблиця 2

Країни з малою кількістю блакитних прапорів

Держава	Нац. прапор	Кіль-ть, од.	Держава	Нац. прапор	Кіль-ть, од.	Держава	Нац. прапор	Кіль-ть, од.
Канада		28	ОАЕ		12	Пуерто-Рико		3
Польща		22	Мальта		12	В.Остр.США		3
Латвія		21	Бельгія		12	Колумбія		3
Марокко		20	Словенія		11	Румунія		3
Україна		16	Швеція		9	Естонія		3
Норвегія		16	Литва		5	Ісландія		2
Росія		15	Йорданія		4	Півд. Корея		1
Бразилія		14	Японія		4	Сербія		1

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Blue Flag Programme. URL : <http://www.blueflag.org> (дата звернення: 02.01.2020).
2. Критерии «Голубого флага». URL : <https://www.blueflag.global/criteria> (дата звернення: 02.01.2020).
3. Результаты Международного жюри «Голубого флага» 2019 года. URL : <https://www.blueflag.global/all-bf-sites> (дата звернення: 02.01.2020).
4. Галушкіна Т. П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика) : монография. Одесса : ИПРИЭЭИ НАН Украины, 2000. 280 с.
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 05.01.2020).
6. Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / Н.М. Андрєєва та ін. ; за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова. Сімферопіль : АРІАЛ, 2011. 589 с.
7. Экологическая сертификация в туризме как инструмент гарантии качества и эффективного маркетинга. URL : <http://padarozze.ru/ekologicheskaya-sertifikatsiya-v-turizme-kak-instrument-garantii-kachestva-i-effektivnogo-marketinga> (дата звернення: 04.01.2020).
2. Blue Flag Criteria. URL: <https://www.blueflag.global/criteria> (accessed 2 January 2020).
3. Rezultaty Mezhdunarodnogo zhyuri Golubogo flaga 2019 goda [Results of the 2019 Blue Flag International Jury]. URL: <https://www.blueflag.global/all-bf-sites> (accessed 2 January 2020).
4. Galushkina T. P. (2011) Ekonomicheskie instrumentyi ekologicheskogo menedzhmenta (teoriya i praktika) : monografiya [Economic instruments of environmental management (theory and practice)]. Odessa : IPRIE NAS of Ukraine, 2000. 280 p. (in Russian)
5. Zakon UkraYini «Pro Osnovnl zasadi (strateglyu) derzhavnoYi ekologlchnoYi polltiki UkraYini na perlod do 2030 roku» [About the Fundamental Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine until 2030]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (accessed 5 January 2020).
6. Staliy rozvitok ta ekologlchna bezpeka suspllstva: teorlya, metodologlya, praktika [Sustainable development and environmental safety of society: theory, methodology, practice] / N. M. AndrEEva ta ln. ; za nauk. red. d.e.n., prof. E. V. Hlobistova. Simferopol: ARIAL, 2011. 589 p. (in Ukrainian)
7. Ekologicheskaya sertifikatsiya v turizme kak instrument garantii kachestva i effektivnogo marketinga [Environmental certification in tourism as a tool for quality assurance and effective marketing]. URL: <http://padarozze.ru/ekologicheskaya-sertifikatsiya-v-turizme-kak-instrument-garantii-kachestva-i-effektivnogo-marketinga> (accessed 4 January 2020).

REFERENCES:

1. Blue Flag Programme. URL: <http://www.blueflag.org> (accessed 2 January 2020).